

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Швець Ганни Дмитрівни **«Теоретико-методичні засади навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Докладний аналіз дисертації Швець Ганни Дмитрівни «Теоретико-методичні засади навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей» дозволяє сформулювати узагальнені висновки щодо актуальності, ступеня обґрунтованості основних наукових положень, висновків, рекомендацій, достовірності, наукової новизни, практичної значущості, а також загальної оцінки роботи.

Актуальність теми дисертації

Інтегрування України у світовий економічний, політичний, науковий, освітній простори потребує вдосконалення та модернізації національної системи освіти, підвищення якості освітніх послуг відповідно до сучасних вимог. Упродовж багатьох років в Україні здобувають вищу освіту громадяни іноземних держав. Пріоритетні напрямки розвитку освіти характеризуються формуванням національних і загальнолюдських цінностей, підвищенням професійного і загальнокультурного рівня, вихованням особистості, здатної до толерантного, ефективного й успішного співіснування в усіх сферах життя.

Визначальним стає навчання, спрямоване на формування умінь використовувати особистісний потенціал для розв'язання соціальних, професійних, моральних завдань, розширення міжкультурного співробітництва, використання знань із мови задля активного діалогу з представниками інших національностей. За словами Г. Швець, навчання іноземних студентів у сучасних політичних, культурних та економічних реаліях варто розглядати не лише в контексті української держави як рівноправного партнера у створенні світового освітнього простору, а також як можливість пропагувати українську мову й культуру у світі. В обґрунтуванні актуальності дослідження здобувачка справедливо акцентує, що українсько-російський білінгвізм, характерний для суспільного життя нашої країни, став викликом (культурним, мовним, психологічним) для іноземців, які не завжди мають сприятливе мовленнєве середовище для практикування української мови та належного її опанування. Важливість рецензованої розвідки підтверджується зв'язком із такими актуальними напрямками наукових досліджень, як: іншомовна комунікативна

компетентність, мовна особистість, вторинна професійна мовна особистість іноземного студента-гуманітарія, навчальний текст.

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри української та російської мов як іноземних Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка в межах кафедральної науково-дослідної теми «Лінгвістичні та методичні основи викладання української та російської мов як іноземних» (№ 16КП044-26) і загальноінститутської науково-дослідної теми «Лінгвістичний навчальний музей КНУ імені Тараса Шевченка: роль у гармонізації багатокультурного інформаційного простору» (№ 0119U100327).

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми. Праця складається з анотацій українською й англійською мовами, списку публікацій, вступу, 5 розділів, загальних висновків, списку використаної літератури і додатків. Відображає процес та результати дослідження, ключові позиції наукової розвідки ґрунтуються на основних засадах філософії освіти. Науковий і творчий задум, етапи його реалізації презентовано у вступі. Доведено актуальність теми, подано понятійний апарат: визначено об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження. *Зауважимо, що під час обґрунтування актуальності дисертації поза увагою здобувачки залишилося апелювання до законодавчих та нормативних документів, пов'язаних із вищою та мовною освітою в Європі, а також зі здобуттям освіти студентів-іноземців в Україні.*

Сім дослідницьких завдань Г. Швець виконувала, застосовуючи доцільні для наукового пошуку теоретичні, статистичні та емпіричні методи.

Задля правильного визначення змісту навчання, обрання відповідного методичного інструментарію в дисертації визначено теоретичні засади навчання української мови іноземних студентів у закладах вищої освіти (завдання 1, 2). Здобувачка аналізує чинники ефективного навчання студентів навчання української мови в Україні: вплив мовленнєвого середовища, організація навчання іноземних студентів, становлення й розвиток методики навчання української мови як іноземної, стан навчально-методичного забезпечення.

З'ясовує, що перспективи розвитку методики навчання великою мірою залежать від державної мовної політики, спрямованої на підвищення авторитету української мови передусім у своїх громадян. Відстежує вітчизняний та зарубіжний розвиток методики навчання української мови як іноземної, на основі чого констатує, що нині збільшилася кількість фундаментальних досліджень з окресленої проблематики, доходить висновку, що методика навчання української мови як іноземної нині

перебуває у фазі активного розвитку. Схвальним є те, що Г. Швець визначає пріоритетні напрями наукових пошуків – реалізація навчання УМІ на засадах компетентнісного, комунікативно-діяльнісного, міжкультурного та професійно орієнтованого підходів. *Однак, дискусійним, із нашого погляду, є зміст підпункту 1.2, у якому узагальнено розвиток і становлення методики української мови як іноземної. Робота виграла б, якби, з огляду на заявлену тему дисертації, у цьому підрозділі було проаналізовано наукові праці, пов'язані з навчанням української мови студентів гуманітарних спеціальностей, з'ясовано специфіку навчання означеної категорії здобувачів освіти. Усе це сприяло б упровадженню теоретичних здобутків вітчизняних та зарубіжних науковців у практичну частину дослідження, що, своєю чергою, уявило б авторську методичку.*

У розвідці ретельно проаналізовано стан навчально-методичного забезпечення навчання української мови як іноземної в закладах вищої освіти України і зроблено висновки про його різноманіття. Указано на брак посібників із наукового стилю мовлення для іноземних студентів-гуманітаріїв початкового етапу навчання.

У межах розв'язання третього завдання заслуговує на увагу розгляд психолого-педагогічних та лінгвістичних засад проблеми вторинної мовної особистості студента-гуманітарія та визначення шляхів її формування (розділ 2). На основі аналізу методичних джерел, вивчення й узагальнення педагогічного досвіду, напрацювань видатних вітчизняних і зарубіжних фахівців виокремлено базові поняття дослідження: «мовна особистість», «вторинна мовна особистість», «іншомовна комунікативна компетентність», «вторинна професійна мовна особистість». Подано авторське витлумачення мовної особистості – поняття, що характеризує одну з граней особистості; складний комплекс психічних, психолінгвістичних, психологічних, емоційних властивостей особистості, інтелектуальних і лінгвістичних здібностей, соціальних, національних і культурних настанов, моральних орієнтирів, прагнень, які в сукупності визначають мовленнєву поведінку людини й обумовлюють специфіку породжуваних нею текстів. Установлено кореляцію термінів «вторинна мовна особистість» та «іншомовна комунікативна компетентність»: перший позначає індивіда, що здатний здійснювати міжкультурну комунікацію, другий – сукупність компетентностей, ціннісних настанов, комунікативного досвіду, які становлять цю здатність.

Четверте завдання дослідження з'ясоване в цьому ж розділі. Визначено принципи навчання (текстоцентризм, особистісно орієнтована діалогічна взаємодія, культурологічна спрямованість), методи й технології навчання, що

забезпечують формування професійної комунікативної компетентності іноземного студента-гуманітарія (групова робота, проєктна діяльність, дискусія, ігрові технології, робота з кінофільмом, навчальна екскурсія, творче письмо). Деякі позиції другого розділу потребують доповнення, уточнення й коригування. Так, наприклад, визначаючи, психолого-педагогічні засади, не зовсім зрозуміло, чому Г. Швець зосереджує увагу здебільшого на принципах навчання та освітніх технологіях. Доцільно було б більш чітко виокремити форми, підходи, принципи, методи, засоби навчання. Вартувало б визначити авторську класифікацію вправ для навчання студентів-іноземців гуманітарних спеціальностей з опертям на праці відомих лінгводидактів. Окрім того, у 2 розділі (адже про це йдеться в назві розділу) необхідно було б визначити психологічні та психолінгвістичні чинники формування мовної особистості та всіх означених компетентностей.

У змісті п'ятого завдання порушено проблему дослідження структури навчальної текстотеки з української мови як іноземної, вибудовано модель її та проаналізовано основні сегменти. Навчальний текст витлумачено як письмовий або усний текст, створений чи відібраний, орієнтований на певний контингент студентів, попередньо продуманий, спроектований і методично опрацьований організатором навчального процесу (автором, викладачем, учителем) відповідно до навчальної мети. Розроблено типологію, актуальну для будь-якої дисципліни: за походженням – створені й відібрані тексти; за формою мовлення – письмові й усні; за стилем – наукові навчальні й тексти всіх інших стилів мовлення. А також запропоновано класифікацію навчальних текстів: за походженням – модельовані (тексти-демонстратори і тексти-еталони реальних) та відібрані (автентичні неадаптовані, автентичні адаптовані, автентичні синтезовані); за формою мовлення – усні й письмові; за стилем – навчально-наукові та навчальні тексти інших стилів мовлення.

Текстотеку з навчання української мови як іноземної структуровано за чотири сфери спілкування. Для навчання комунікації в побутовій сфері важливими, на думку здобувачки, є модельовані тексти на побутові теми, автентичні тексти побутової сфери, твори художньої літератури. Навчальна сфера охоплює модельовані тексти про організацію навчання в закладі освіти загалом та на занятті зокрема; тексти офіційно-ділового стилю, які регламентують типові навчальні ситуації; наукові тексти обов'язкових навчальних дисциплін гуманітарного циклу (філософія, економіка, етика, українська та зарубіжна культура та ін.); художні тексти, що слугують ілюстративним матеріалом з дисциплін культурознавчого циклу. Професійну сферу становлять модельовані й автентичні наукові тексти з фаху студентів;

діалогічні тексти, які відображають реальні ситуації науково-професійного і професійно-побутового спілкування; тексти офіційно-ділового стилю, актуальні для науково-професійної діяльності за фахом студента; твори художньої літератури (для студентів гуманітарних спеціальностей). Формування й розвиток комунікативних навичок у суспільній сфері забезпечують суспільно-політичні тексти; соціально-культурні; краєзнавчі; тексти офіційно-ділового стилю, актуальні для сфери суспільних відносин, твори красного письменства.

Розлого проаналізовано моделювання фреймоподібних навчальних текстів на побутові й навчальні теми. Визначено методичні принципи доступності, поступового наростання труднощів, природності й цікавості навчальних матеріалів, комунікативної репрезентативності.

Принцип природності й цікавості навчальних матеріалів запропоновано реалізовувати через стратегії відхилення від фрейму, діалогізації, емоційності, персоналізованості. Подання інформації у формі актуальних мовленнєвих жанрів і насиченість модельованих текстів типовими етикетними формулами забезпечує втілення принципу комунікативної репрезентативності. У моделюванні наукового тексту для студентів-гуманітаріїв початкового етапу навчання подано специфічні принципи міжпредметної координації та мовленнєвої насиченості (надлишковості).

Важливе місце в текстотечі, на думку Г. Швець, мають посісти гумористичні твори, зокрема жарти, оскільки цей жанр належить до нерегламентованих, що унеможливорює навчальну каталогізацію його типових структур, перспективним є введення жартів в навчальну текстотеку як матеріал для розвитку лексико-граматичних та комунікативних умінь іноземних студентів.

Розглянуто роботу з текстами краєзнавчої тематики в навчанні іноземних студентів гуманітарних спеціальностей. Провідними принципами добору й моделювання краєзнавчих текстів для роботи в іноземній аудиторії визначено такі: доступність, доцільність, актуальність, цікавість і природність, комунікативна репрезентативність, сприяння міжкультурному діалогу.

Розв'язання шостого завдання дисертації передбачає створення комплексної системи завдань для роботи з художнім текстом у навчанні української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей; з'ясування можливостей окремих фольклорних і літературних жанрів, а також творчості письменника загалом, у навчанні української мови.

Авторка обґрунтовує роль художніх текстів на різних етапах навчання інокомунікантів (1) на етапі доуніверситетської підготовки студентів різних

спеціальностей робота з означеними текстами спрямована на розвиток навичок у всіх видах мовленнєвої діяльності та вдосконалення лексико-граматичних умінь, а в навчанні студентів гуманітарного профілю – крім того, на формування елементарних умінь літературознавчого аналізу, ознайомлення зі знаковими постатями й творами української та світової літератури; 2) функції художнього тексту й характер його використання в курсі УМІ на основному етапі навчання визначають вимоги професійного володіння текстовою діяльністю студентами-гуманітаріями).

Вартісними є визначені принципи добору художніх текстів для читання інокомунікантами: 1) урахування особливостей іншомовної аудиторії, 2) потенціал тексту для розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь, 3) соціокультурний потенціал твору, 4) естетична цінність.

Важливу роль у пропонованій методиці відіграють провідні критерії адаптації художніх текстів для інокомунікантів (1) відповідність рівню мовленнєвої підготовки іноземного читача; 2) збереження цілісності твору (як мінімум – на ідейному й сюжетному рівні, а у випадку слабкої адаптації – на ідейно-образному), 3) орієнтація на спеціалізацію адресата). А також виокремлені прийоми адаптації: переказ, скорочення, лексична заміна, синтаксична заміна, лексико-граматична трансформація, структурна адаптація, візуальна адаптація, комбінована адаптація.

Схарактеризовано лінгводидактичні можливості окремих жанрів фольклору та художньої літератури. З'ясовано, що тексти народних легенд мають багатий потенціал для розвитку країнознавчої компетентності іноземних студентів, пришвидшення їх адаптації в новому культурному середовищі і формування умінь та навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності. Відносна простота мовно-композиційної організації творів цього жанру дає змогу рекомендувати їх як навчальний текстовий матеріал для роботи з інокомунікантами на рівнях А2-В1.

Заслуговує на особливу увагу й те, що Г. Швець виокремлює есе як перспективний у навчанні іноземних студентів гуманітарних спеціальностей. Доводить, що використання зразків есеїстичної прози сприяє збагаченню знань студентів з обраної гуманітарної спеціальності, формуванню комплексного відчуття тексту й розвитку критичного мислення.

Обґрунтовано цілісну систему завдань до художнього тексту в навчанні, структуровану за такими напрямками: 1) подолання труднощів лінгвокраїнознавчого характеру; 2) допомога в розумінні фактуальної, концептуальної та підтекстової інформації, характеру героїв; 3) розвиток вокабуляру іноземців та вдосконалення граматичних навичок і вмінь; 4) формування й розвиток умінь сприймати й розуміти художню образність;

5) удосконалення умінь підготовленого й непідготовленого діалогічного та монологічного мовлення.

Презентоване в розділі дослідження використання творів художньої літератури в навчанні іноземних студентів гуманітарних спеціальностей доводить безперечну професійну, мовну й загальнорозвивальну цінність художнього тексту як навчального матеріалу. З'ясовано, що ефективність його використання зумовлює низка чинників: урахування рівня володіння мовою студентів, їхньої спеціальності й мети використання художнього тексту в конкретній групі інокомунікантів; звернення до жанрів і творів літератури, що мають багатий лінгводидактичний потенціал; ретельний добір і доцільна адаптація художнього твору; ефективна система завдань до художнього тексту, спрямована на розвиток текстової компетентності, комунікативно-мовленнєвих умінь та поглиблення професійних знань іноземних студентів-гуманітаріїв тощо).

Погоджуюся з думкою здобувачки щодо важливості використання художніх текстів у навчанні студентів-іноземців гуманітарних спеціальностей. Справді, така робота спрямована на розвиток навичок у всіх видах мовленнєвої діяльності та вдосконалення лексико-граматичних умінь. Однак, із нашого погляду, не менш важливими в навчанні української мови як іноземної є тексти наукового, публіцистичного, розмовно-побутового, офіційно-ділового стилів (про що зазначає й сама дисертантка у вступі, в першому та третьому розділах). Відповідно, переобтяження запропонованої авторської методики застосуванням художніх текстів децю обмежує можливості формування вторинної мовної особистості, яка може комунікативно виправдано послуговуватися всіма засобами мови у професійній діяльності та різноманітних життєвих ситуаціях.

Визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості українськомовної професійної комунікативної компетентності іноземних студентів, розроблення методики навчання української мови як іноземної студентів гуманітарних спеціальностей на засадах текстоцентричного підходу та експериментальну перевірку її ефективності, заявлених у сьомому завданні, розв'язано в п'ятому розділі дослідження.

Експериментальне навчання за розробленими матеріалами, спрямованими на розвиток текстової компетентності й поглиблення професійних знань іноземних студентів-гуманітаріїв, було організоване в кілька етапів.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту проведено стартовий зріз умінь та навичок іноземних студентів. Аналіз показників стартового зрізу сигналізує про недостатній рівень володіння мовою

іноземних першокурсників. Результати констатувального етапу педагогічного експерименту дали підстави для висновків, що в сучасних вітчизняних освітніх закладах досі не запропоновано належної системної, науково-методичної роботи з формування комунікативної компетентності іноземних студентів гуманітарних спеціальностей, що потребує обґрунтування та розроблення спеціальної методики.

Під час формувального етапу експерименту запропоновано роботу з науковими текстами загальногуманітарного характеру за системою завдань, модифікованою спеціально для студентів початкових рівнів володіння українською мовою. Використано тексти народних легенд, ілюстровані та аранжовані системою завдань, що сприяло формуванню вмінь орієнтуватися в логіці та структурі тексту, сприйнятого на слух. На цьому етапі залучалися краєзнавчі тексти про Київ з обґрунтованою в дослідженні системою завдань та мультимедійними презентаціями. Студенти продукували вторинний текст (переказ), орієнтувалися в складних синтаксичних конструкціях, оволодівали типовими лексико-граматичними конструкціями, притаманними текстам гуманітарного спрямування. Відбувалося залучення зразків есеїстики для організації дискусії в навчанні студентів-гуманітаріїв: художній текст допоміг створити щиру, зацікавлену атмосферу й організувати комунікацію переважно як реальну, а не навчальну.

Експериментальне навчання довело ефективність обґрунтованої в дослідженні методики навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей з урахуванням принципів текстоцентризму, особистісно орієнтованої діалогічної взаємодії, культурологічної спрямованості. Студенти експериментальних груп, що навчалися з використанням розроблених матеріалів, продемонстрували загалом вищий рівень сформованості українськомовної професійної комунікативної компетентності (розуміння тексту й уміння текстотворення) й мали кращі результати, ніж студенти контрольних груп, у середньому на 15,7%. *Аналізуючи зміст експериментально-дослідного навчання, зауважимо, що його матеріали подано децю розосереджено, подекуди з порушенням логіки перебігу й організації. Так, наприклад, формувальний етап експерименту переобтяжений зайвою інформацією про результати дослідження. Означені дані мали б бути чітко виокремлені на етапі контролю та інтерпретування отриманих результатів.*

Висловлені під час аналізу зауваження до дисертаційної роботи не знижують позитивної оцінки.

Наукова новизна та практична значущість дослідження

До найбільш вагомих наукових результатів, особисто одержаних дисертанткою, належать: уточнення і з'ясування сутності низки понять («мовна особистість», «вторинна мовна особистість», «вторинна професійна мовна особистість», «іншомовна комунікативна компетентність», «іншомовна професійна комунікативна компетентність»); з'ясування соціолінгвістичних та організаційних умов навчання української мови іноземних студентів; моделювання структури навчальної текстотеки з української мови як іноземної та лінгводидактична характеристика її елементів.

Отримані результати дослідження, основні теоретичні й практичні напрацювання авторки можуть бути використані в процесі навчання української мови іноземних студентів-гуманітаріїв (на пропедевтичному етапі та на основних факультетах), професійної підготовки майбутніх викладачів і в системі підвищення їхньої кваліфікації, а також для вдосконалення навчально-методичного забезпечення практичного курсу української мови як іноземної.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота інтерпретування результатів та з'ясування теми дисертації є достатніми.

Апробація матеріалів дослідження на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях свідчить про те, що з ключовими питаннями наукових студій Г. Швець обізнана широка громадськість.

Вивчення матеріалів праці дозволяє зробити висновок, що наукові здобутки автора, які ґрунтуються на всебічному вивченні досліджуваної теми, аналізі різних підходів до її з'ясування, використанні достатнього масиву літературних джерел, мають теоретичну та практичну значущість.

Результати експериментальної роботи (наукова новизна, теоретичні і практичні висновки, методичні рекомендації) – достовірні, що підтверджено в процесі наукового дослідження засобами різноманітних загальнометодологічних, загальнонаукових і специфічних методів, статистичними даними педагогічного експерименту, узгодженістю з відповідними положеннями законодавчих і нормативних документів.

Зміст наукового дослідження повно відбито в авторефераті дисертації, у якому, окрім основних положень, подано фактичні результати й загальні висновки, ідентичні дисертаційній праці.

Загальний висновок

Дисертація Швець Ганни Дмитрівни «Теоретико-методичні засади навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей» є самостійно виконаним і завершеним авторським науковим дослідженням, теоретичні та експериментальні результати якого в сукупності розв'язують важливу педагогічну проблему, пов'язану з формуванням вторинної професійної мовної особистості іноземного студента-гуманітарія. Актуальність теми, наукова новизна основних положень, висновків і пропозицій дисертаційної праці, теоретичне і практичне значення її, відповідність вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., є підставою для присудження Швець Ганні Дмитрівні наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови
Криворізького державного педагогічного
університету

З. П. Бакум

